

Giacomo Leopardi

TRISTAN A JEHO PŘÍTEL

PŘÍTEL Přečetl jsem vaši knihu. Je melancholická, jak je vašim zvykem.

TRISTAN Ano, jak je mým zvykem.

PŘÍTEL Melancholická, neutěšená, zoufalá. Je vidět, že se vám tento život jeví jako ohavnost.

TRISTAN Co vám mám říci? Pořád mi vězela v hlavě bláznivá myšlenka, že lidský život je nešťastný.

PŘÍTEL Nešťastný, ano, snad. Ale nakonec přece jen...

TRISTAN Ne, ne, naopak, je neobyčejně šťastný. Právě jsem změnil názor. Ale jak vám říkám, když jsem tu knihu psal, nešla mi ta bláznivina z hlavy. A byl jsem o tom tak přesvědčen, že bych očekával všechno jiné, jenom ne to, že o svých pozorováních začnu pochybovat; zdálo se mi, že mi každý čtenář musí dát ve všem hned za pravdu. Předpokládal jsem, že třeba vznikne spor o užitečnosti či škodlivosti těch postřehů, ale ve snu mě nenapadlo, že by někdo mohl popírat jejich pravdivost. Dokonce jsem si byl jist, že moje nářky, protože běží o všeobecně známá zla, rozezvučí ozvěnu v srdcích každého, kdo je vyslechne. A když jsem pak slyšel popírat ne pouze jednotlivá dílčí tvrzení, ale

celek, a říkat, že život není nešťastný, a jestliže se mi tak jeví, je to pouze výsledek mého chorobného stavu nebo jiného osobního trápení,² nejprve jsem byl ohromen, zmaten, zkameněl jsem údivem a několik dní jsem měl pocit, že jsem se ocitl v jiném světě; pak jsem se sebral a trochu mě to zlobilo; pak jsem se zasmál a řekl jsem si: lidé jsou v podstatě jako manželé. Manžel, pokud chce žít v klidu, musí věřit, že jeho manželka je věrná; každý se tím řídí, i když půl světa ví, že pravda je docela jiná. Když někdo chce či musí žít v nějaké zemi, udělá dobře, když ji považuje za jednu z nejlepších v celém obyvatelném světě; a za takovou každý svou vlast považuje. A protože lidé chtějí žít, potřebují věřit, že je život krásný a že stojí za to; a tak tomu věří. A popudí je každý, kdo si myslí něco jiného. Protože lidé v podstatě vždycky něčemu věří: ne tomu, co je pravda, ale tomu, co se jim hodí, třeba jen zdánlivě. Už uvěřili a uvěří tolika hloupostem, ale nikdy neuvěří, že nic nevědí, že nic neznamenají, že nemají v co doufat.³ Filozof, který by kázal kteroukoliv z těchto tří pravd, neudělá štěstí, ani neshromáždí sektu stoupenců, zvláště ne mezi prostým lidem; protože tyto tři zásady jsou vesměs pramálo vhod tomu, kdo chce žít: první dvě se dotýkají lidské pýchy a třetí zase vyžaduje odvahu a pevnost ducha, aby se jí dalo uvěřit. Ostatně, první dvě také. A lidé jsou zbabělí, slabí, nešlechtného a omezeného ducha; jsou vždycky ochotni doufat v dobré, protože kdykoli odevzdaně změní názor na to, co dobré je, podle toho, jaká nutnost vládne jejich životu; jak říká Petrarca,⁴ rychle skládají zbraně před svým osudem, pohotově a rozhodně se smiřují s jakýmkoliv neštěstím a spokojí se jakoukoliv náhradou za to, co jim bylo vzato, co ztratili, přizpůsobí se za jakýchkoliv podmínek jakémukoli těžkému a barbarskému údělu, a když už nemají nic, co by je těšilo, jsou s to žít

pro falešnou víru, tak odolnou a zakořeněnou, jako by to byla víra nejpravdivější a nejpodstatnější. Co mohu dělat já? Jako se v jižní Evropě smějí manželům zamilovanému do nevěrných žen, tak já se směji lidstvu zamilovanému do života: a zdá se mi pramálo mužné, že se lidé nechají dobrovolně klamat a podvádět jako hlupáci, takže nejenom trpí, ale jsou ještě přírodě a osudu jen pro posměch. Nemluvím o klamech představitosti, nýbrž o poblouzení rozumu. Tyto mé city se prý rodí z nemoci, nevím; vím jen, že ať už jsem nemocen či zdrav, cupuji lidskou zbabělost, odmítám jakoukoli útěchu a jakýkoli dětinský sebeklam a mám odvahu na pustotu života, neskrývat si žádné lidské neštěstí a přijmout všechny důsledky bolestné, ale pravdivé filozofie. Vždyť není-li k ničemu jinému, alespoň poskytuje silným hrdé potěšení strhnout pláštík ze zahalené a tajemné krutosti lidského osudu. Tohle všechno jsem si říkal, neboť když jsem viděl, jak mé názory všichni odmítají, jako se odmítají věci nové a neslýchané, měl jsem dojem, že jsem si tu bolestnou filozofii snad vymyslel sám. – Ale jakmile jsem si všechno znovu rozvážil, vzpomněl jsem si, že je asi tak nová jako Šalamoun a Homér a ti nejstarší básníci a filozofové, které vůbec známe; na každé jejich stránce najdeš podobenství, příběhy a sentence, které mluví o propastech lidského neštěstí; jedni tvrdí, že člověk je nejbídnější ze všech živočichů; jiný říká, že by bylo nejlépe vůbec se nenarodit, a kdo se už narodil, měl by raději zemřít v kolébce; třetí, že kdo je bohům milý, umírá mlád,⁵ a jinde najdeš další podobné průpovědky.⁶ A také jsem si vzpomněl, že od oněch časů až do věrejška všichni básníci, všichni filozofové a velcí i malí spisovatelé tak či onak opakovali a dokazovali totéž. A tak jsem nad tím znovu kroutil hlavou; v údivu, rozhořčení a smíchu jsem trávil dlouhý čas: až jsem si konečně všechno promyslel do větší hloubky a poznal jsem, že neblahý osud člověka je jeden z nejzakořeněnějších bludů rozumu, kdežto popření tohoto omylu a zjištění, že život je šťastný, to jsou největší objevy devatenáctého století. Konečně jsem prohlédl a přiznávám teď, že jsem se mýlil, když jsem myslel, jak jsem myslel.

PŘÍTEL A změnil jste názor?

TRISTAN Jistě. Snad nechcete, abych odporoval pravdám, které mi zjevilo devatenácté století?

PŘÍTEL A věříte všemu, čemu věří naše století?

TRISTAN Ovšem. A co je na tom divného?

PŘÍTEL Vy věříte, že zdokonalitelnost člověka nemá hranic?

TRISTAN Zajisté.

PŘÍTEL Věříte, že lidský rod se skutečně den ze dne vyvíjí k lepšímu?

TRISTAN Ano, jistě. Pravda, někdy si myslím, že pokud jde o tělesnou sílu, ve starověku vydal jeden člověk za čtyři našince. A tělo je člověk: protože (nehledě k ostatnímu) velkodušnost, odvaha, vášně, schopnost činu i rozkoše, všechno, co dává životu cenu a proč stojí za to žít, závisí na zdatnosti těla, a bez těla není nic takového myslitelné. Kdo má slabé tělo, není muž,

ale dítě; ba ještě hůř, jemu je souzeno stát a přihlížet, jak ostatní žijí, on může nanejvýš klábosit, ale život není pro něho. Proto kdysi tělesná slabost znamenala hanbu i v nejkultivovanějších staletích. Ale u nás již odedávna výchova nepovažuje za nutné myslet na tělo, na něco tak nízkého a prezíratelného, myslí na ducha: a aby pěstovala ducha, ničí tělo; nedbá, že ničí-li je, ničí také ducha. I když připustíme, že by se ve výchově dalo něco napravit, žádnou nápravu nelze zjednat, dokud se od kořene nezmění moderní uspořádání společnosti, aby byly uvedeny do souladu ostatní stránky soukromého a veřejného života, které dříve každá svým dílem napomáhaly zdokonalení a uchování těla a nyní napomáhají k jeho zkáze. A následek je ten, že ve srovnání se starověkem jsme o málo více než děti, ve srovnání s námi byli lidé starověku skuteční muži. Když to říkám, srovnávám individuality a individuality, masy (abych užil přepůvabného moderního slova) srovnávám s masami. A dodávám, že staří byli nesrovnatelně životnější než my i v systémech morálních a metafyzických. Takovými malichernými výhradami se samozřejmě nedám zvíkat a pevně věřím, že lidský rod je stále na vzestupu.

PŘÍTEL Věříte také, jakpak by ne, že vědění, či jak se říká, osvícenost, neustále spěje dál.

TRISTAN Zajisté. I když vidím, že sice roste žízeň po vědění, ale vytrácí se vůle studovat. A je to s podivem, když spočítáte, kolik vzdělanců, ale skutečných vzdělanců, žilo současně vedle sebe tak před sto padesáti lety a ještě později, a když vidíte, že jich bylo nesrovnatelně více než nyní. Ať mi nikdo neříká, že vzdělaných je málo, protože znalosti se už nesoustřeďují v několika individualitách, ale jsou rozděleny mezi mnoho lidí; a že nadbytek druhých vynahrazuje ojedinelost prvních. Znalosti nejsou jako bohatství, které lze dělit či shromáždit, ale suma je stále stejná. Kde všichni vědí málo, tam se málo ví; protože vědění jde za vědění a nerozptyluje se. Povrchní vzdělání není rozdělení znalostí mezi mnohé, ale zbožičko společně všem málo vzdělaným. Ostatek vědění patří pouze vzdělaným a jeho největší část těm nejvzdělanějším. A až na náhodné případy jenom ten, kdo je neobyčejně vzdělaný, individuálně vybavený nesmírným kapitálem poznatků, jen ten je s to solidně rozmnožovat a dále rozvíjet lidské vědění. Nyní, výjimku tvoří snad Německo,⁶ odkud se ještě nepodařilo účinnost vypudit, je den ze dne vzácnější vidět vyrůstati takové vzdělané lidi, nezdá se vám? Rozvíjím tyhle úvahy jen tak, abychom měli o čem diskutovat a abychom si trochu zafilozofovali, je to spíše jen sofistika, ne že bych nebyl přesvědčen o tom, co říkáte. Naopak, i kdybych viděl, že je svět zaplaven šarlatánskými ignoranty na jedné straně a nafoukanými ignoranty na druhé, přesto bych věřil, jak věřím, že vědění a osvěta jsou neustále na vzestupu.

PŘÍTEL Potom tedy věříte, že toto století předčí všechna předcházející?

TRISTAN Jistě. Tak o sobě soudí každý věk, i ten nejbarbarštější; a tak věří i moje století a já s ním. A kdybyste se mě zeptal, v čem jiná století předčí, zda v tom, co souvisí s tělem, či v tom, co se týká ducha, odkázal bych vás k tomu, co jsem již řekl.

TRISTAN Zkrátka, abychom to řekli dvěma slovy, myslíte si o přirozenosti a osudu člověka a světa (teď nemluvíme o literatuře ani o politice) totéž, co si myslí noviny?

TRISTAN Právě. Věřím a sdílím hlubokou filozofii novin, které vyhubily každou jinou literaturu a všechno obtížné a nepříjemné studium. To jsou učitelé a světla přítomnosti. Nemám pravdu?

PŘÍTEL Naprostou pravdu. Jestliže to všechno říkáte vážně, a ne jako vtip, jdete s námi.

TRISTAN Ano, jistě, jdu s vámi.

PŘÍTEL Ale co teď provedete se svou knihou? Chcete, aby se dostala do rukou potomků se všemi těmi pocity, které tak protiřečí vašim dnešním názorům?

TRISTAN Potomků? To je k smíchu, žertujete: a kdybyste to snad nemyslel jako vtip, musel bych se smát ještě víc. Nemluví o sobě, ale myslím na jednotlivce a všechno osobité v našem devatenáctém století: chápejte, o potomky se nemusíte bát, ti na tom budou zrovna tak jako předkové. *Individualita ustoupila před masami*, říkají elegantně moderní myslitelé. Čímž má být řečeno, že je zbytečné, aby jedinec o něco usiloval, poněvadž ať jsou jeho zásluhy jakékoliv, nemůže si už v bdělém stavu ani ve snu dělat naději ani na tak ubohou odměnu, jako je sláva. Nechte to na masách. Co si masy počnou bez jedinců, když se z jedinců skládají? Mohu jen čekat a doufat, že mi to vysvětlí znalci individualit a mas, ti dnešní světlohoši.⁷ Ale abych se vrátil ke knize a k potomkům; jak víte, stačí dnes k napsání knihy většinou méně času, než potřebujete, abyste ji přečetl. Cena odpovídá tomu, zač dílo stojí, a trvání je úměrné ceně. Osobně si myslím, že příští století udělá přes obrovskou bibliografii devatenáctého století nádherný škrt, nebo si řekne: Mám celé knihovny knih, které stály dvacet třicet let dříviny, a třeba i méně, ale ve všech je uložena velká práce. Ty si přečtete nejdříve, protože je pravděpodobné, že se v nich najde něco kloudného; a teprve až nebudu mít co číst, sáhnu po těch improvizovaných produktech. Přítele, naše století je století kloučků, zbyla jen hrstka mužů a ti aby se krčili hanbou jako ten, kdo mezi kulhavými chodí zpřímá. A tihle hodní chlapečkové se kasají, že svedou ve všem všudy to, co v jiných dobách dokázali muži, a pouštějí se do toho opravdu jako kluci, zbrkle, bez poctivé přípravy. Dokonce doufají, že úroveň, k níž civilizace dospěla, že přítomnost a budoucnost jednou provždy osvobodí je i jejich pokračovatele od nezbytnosti v potu tváře léta dřít, aby byli k něčemu. Před několika dny mi jeden můj přítel, obratný a pracovitý člověk, řekl, že i průměrnost je dnes vzácná: jako by všichni byli neschopní, jako by všichni byli nezpůsobilí pro úřady a úkoly, k nimž byli povoláni z nutnosti, štěstím či volbou. Zdá se mi, že v tom je hlavní rozdíl mezi naším stoletím a jinými věky. Velikost byla vždycky něčím ojedinelým, stejně jako dnes, ale v jiných stoletích ovládala pole průměrnost, v našem věku nicotnost. Proto se nadělá tolik hluku a zmatku, každý se do všeho hrne, nikdo si ani nevyšimne těch několika velikánů, kteří – jak věřím – jistě někde jsou; ale v obrovském množství konkurentů si nemohou prorazit cestu.

A tak zatímco se ti nejpodradnější považují za vyvolené, tuctovost a nicotnost výsledků se staly společným údělem nejpodradnějších i nejznamenitějších. Ale ať žije statistika! Ať žijí ekonomické, etické a politické vědy, kapesní encyklopedie, příručky a tolik jiných krásných vymožeností našeho století! Ať žije navěky devatenácté století! Je možná věcně chudé, ale je bohaté a štědré, pokud jde o slova; a to bylo vždycky dobré znamení, jak sám víte. A utěšujme se, že ještě dalších šedesát let bude mít slovo a bude vykládat své rozumy jen toto století.

PŘÍTEL Jak se mi zdá, mluvíte poněkud ironicky. Ale neberete v úvahu, že naše století je století přechodu.

TRISTAN Och, co z toho vyvozovat? Všechna století víceméně byla či budou období přechodu, protože lidská společnost nikdy nezůstane stát na místě a nikdy nepřijde století, v němž by dosáhla stavu, který by měl trvat. Takže toto nádherné slovo buď není pro devatenácté století žádnou omluvou, nebo ta omluva platí pro všechna století. Zbývá jen prozkoumat, kam vede cesta, kterou se dnes společnost ubírá, zda probíhá přechod od dobrého k lepšímu, nebo od špatného k horšímu. Chcete mi možná říci, že je to přechod jako takový, to jest prudká změna jednoho civilizačního stupně v jiný, od předcházejícího zcela odlišný. V tom případě mi dovolu, aby mi ta prudká změna byla jen k smíchu, a povím vám, že každý přechod musí probíhat pomalu: protože jestliže proběhne jedním rázem, zakrátko bude zase všechno jako dřív a bude se muset začít od začátku krok za krokem. Tak se to dělo vždycky. A má to svůj důvod, protože příroda se nevyvíjí skoky, a když přírodu popoháníme, nevede to k trvalým výsledkům. Nebo, abych se vyjádřil lépe, takové překotné přechody jsou jen zdánlivé, nikoli skutečné.

PŘÍTEL Prosím vás, nerozvíjejte takovéhle úvahy ve společnosti, nadělal byste si spousty nepřátel.

TRISTAN Na tom nezáleží. Teď už mi nepřátelé ani přátelé nemohou nijak ublížit.

TRISTAN A ještě pravděpodobnější je, že vámi budou ohrdat, protože se nevyznáte v moderní filozofii a přelížete pokrok civilizace a osvěty.

TRISTAN Velice mě to mrzí, ale co se dá dělat? Když mnou budou pohrdat, budu se s tím muset nějak smířit.

PŘÍTEL Ale jak vlastně, změnil jste názor, nebo ne? A co uděláte se svou knihou?

TRISTAN Nejlepší by bylo ji spálit. A když ne spálit, schovat ji jako knihu básnických snů, výmyslů a melancholických vrtochů, nebo jako výraz autorova smutku:⁸ protože mezi námi, můj drahý příteli, věřím, že vy a všichni ostatní jste šťastní; ale pokud jde o mne, s vašim dovolením a s dovolením tohoto století, já jsem velice nešťastný: vím, jak na tom jsem, a všechny noviny obou světadílů mě nepřesvědčí o opaku.

PŘÍTEL Já neznám příčiny neštěstí, o němž mluvíte. Ale jestli je někdo šťastný nebo nešťastný, to je jeho osobní věc, to může posoudit jenom on sám a jeho soud nemůže být mylný.

TRISTAN Naprosto správně. A navíc vám upřímně prozradím, že já se nesmiřuji se svým neštěstím, neskláním hlavu před osudem, ani s ním nesmlouvám, jak to dovedou jiní lidé: a mám odvahu čekat toužebně na smrt a toužit po ní nevýslovně, vroucně a upřímně jako málokdo. Nemluvil bych tak s vámi, kdybych si nebyl jist, že až přijde má hodina, skutečnost neusvědčí má slova ze lži; dosud sice nevidím konec svého života, ale přece jen v hloubi duše cítím, ba mám skoro jistotu, že ta hodina není daleká. Jsem příliš zralý pro smrt, zdá se mi příliš absurdní a neuvěřitelné, jsem-li v duši mrtvý a svůj životní příběh jsem už jednou uzavřel, že bych měl ještě trvat čtyřicet nebo padesát let, jak mi příroda vyhrožuje. Už při té myšlence mi běhá mráz po zádech. Ale jako se to stává s každým zlem, které je silnější než naše představivost, tak mně i tahle hrozba

připadá jako sen a neuskutečnitelná iluze. A když mi někdo vykládá o daleké budoucnosti jako o něčem, co mě čeká, nemohu se ubránit úsměvu; mám důvěru, že cesta, kterou mi zbývá urazit, nebude už dlouhá. A mohu říci, že právě tato myšlenka mi dodává sílu. Knihy a studium, které jsem tak miloval, až se tomu častokrát divím, plány velkých věcí, naděje na slávu a nesmrtelnost, to vše mi už dávno není ani k smíchu. Neposmívám se nadějí a plánům tohoto století; z celé duše toužím, aby měly co největší úspěch, a chválím, obdivuji, hluboce upřímně ctím dobrou vůli: ale nezávidím příštímú pokolení, ani těm, kteří před sebou mají ještě dlouhý život. Dříve jsem záviděl hlupákům, poštilcům a všem, kteří o sobě mají vysoké mínění; a rád bych si byl s někým z nich vyměnil místo. Dnes už nezávidím bláznům ani mudrcům, velkým ani malým, slabým ani mocným. Závidím mrtvým, jen a jen s nimi bych chtěl měnit. Všechny příjemné představy, každé pomýšlení na budoucnost, které se mi občas v samotě vynoří a s nímž si krátím čas, krouží kolem smrti a nemůže se s ní rozloučit. Vzpomínky na sny mládí, ani pomýšlení, že jsem žil nadarmo,⁹ nepřehluší už tuto touhu jako kdysi. Jestliže mě smrt potká, budu umírat tak klidně a spokojeně, jako kdybych býval nikdy po ničem jiném na světě netoužil. To je jediné dobrodiní, které mě může smířit s osudem. Kdyby mi někdo nabízel štěstí a slávu Caesarovu či Alexandrovu, ale čistou a bez poskvrny, nebo možnost zemřít ještě dnes, a kdybych si měl vybrat, řekl bych, chci zemřít teď hned a ani bych nežádal čas na rozmyšlenou.

NA NÁHROBNÍ PODOBIZNU
KRÁSNÉ DÁMY,
VYTĚSANOU DO KAMENE
JEJÍHO HROBU

S Á M S O B Ě

Už jsi jen byla: nadále pod zemí
Pouze kostra a prach. Na kostech v blátě.
Marně zabezpečena nehybností,
Němá, sledující let věků,
5 Jen paměť bdí
A žal hlídá přelud
Ztracené krásy. Ten sladký pohled.
Jenž rozechvíval, jako dnes, ty, na nichž
Spočínul; tyto rty, jimž z nitra,
10 Tak jako z naplněné urny,
Vyvěrala radost; toto hrdlo, které ještě nedávno
Bylo vášnivě objímáno; tato milovaná ruka,
Jež, uchopena, často
Pocítovala stoupat chlad z prstů, které ji tiskly,
15 A ňadra, pro něž
Muži bledli před očima ostatních,
Už dotvořil čas: nadále bláto
A kosti: jejichž hanbu a smutek
Ukřývá pohledu zde tento kámen.

Tak mění osud
Tvářnost toho, co pro nás nejživěji ztělesňovalo
Božský obraz. Věčné tajemství
Našeho bytí. Každodenní pramen
Nevyslovitelného, plna nespočetných významů,
25 Krása tudy stoupá a připadá nám.
Že tryskají ve své nádheře,
Uprostřed arény, z nesmrtelnosti,
Z nadlidských životů,
Ze šťastných království zlatého světa,
30 Přináší takto smrtelným
Známky naděje.
Zítřka však, obratem.
Stane se hrůzným, ohavným a hnusným
To, co v sobě neslo
35 Obraz anděla,
A vše společně, spolu s duší,
Co vyzařovalo esenci
Podivuhodného, uniká.

Nekonečná přání
A hrdé vize tvoří
40 V nitru toho, jenž sní,
Hudba svými tóny, plnými harmonie:
Nesen neznámými proudy, slastí
Bloudí lidský duch,
45 Beztížnou radostí,
Jako odvážný plavec vodami Oceánu.
Stačí však disonance,
Zraňující sluch, a náhle
Vše mizí v nicotě.

Lidská příroda,
Křehká a plná mrzkosti,
50 Jsi-li jen stín a prach, jak můžeš dýchat tady nahoře?
A je-li v tobě vznešenost,
Jak je možné, že tvůj elán a tvoje myšlenky
Mohou tak rychle,
55 Uprostřed nízkosti, procitnout a zemřít?

Navždy tedy spočineš,
Mé unavené srdce. Je mrtev poslední klam.
Jenž zdál se mi věčným. Umřel. Už cítím.
Jak v nás, spolu s iluzemi
5 Nejenom naděje, nýbrž i přání hasne.
Spi navždy. Dost
Chvění. Nic zde nestojí
Za znepokojování a vzdechů je nehodna
Země. Hořkostí a nudou
10 Je život, ničím jiným. Bahnem je svět.
Uklidni se. Zoufáš zde
Naposledy. Nám podobným dáno je
Pouze zemřít. Pohrdá nyní tebou
Příroda, brutální moc,
15 Jež v skrytu vládne obecnému zlu
I nekonečné marnosti všeho.

L U N Ě

Má líbezná luno, vzpomínám si,
Že před rokem, na tomto návrší,
Hleděl jsem na tebe pln úzkosti.
Ty, tehdy zavěšena tady nad lesem,
Ozařovala jsi kraj stejně jako dnes.
Chvějící se a v mlhách, pod závojem slz,
Jež se mi zachytily na řasách, mým očím
Jevila se tenkrát tvoje tvář, a mukou
Byl pro mne život: od té chvíle nic
Se nezměnilo, má luno. Přesto však mě těší
Se rozpomínat. Počítám zde věky
Svojí bolesti. Ach, jak je příjemné,
Ve chvílích mládí, kdy naše naděje
Je krátkou sumou vzpomínek,
Si připomínat vše, co pomínulo,
Zatím co trápení a smutky trvají!